

7. Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie [zasobów elektronicznych]. – Tryb dostępu : <http://uek.krakow.pl/pl/> / Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie // Retrieved from [http://uek.krakow.pl/pl/\[in Polish\]](http://uek.krakow.pl/pl/[in Polish])

Дата надходження статті: «12» квітня 2016 р.
Стаття прийнята до друку: «26» квітня 2016 р.

Рецензенти:

Паламарчук Л. – доктор педагогічних наук, професор
Тернопільська В. – доктор педагогічних наук, професор

Коржинська Тетяна – аспірант Хмельницького національного університету, e-mail: korzhynska_tetiana@ukr.net

Korzhynska Tetiana – postgraduate student of Khmelnytskyi National University, e-mail: korzhynska_tetiana@ukr.net

Цитуйте цю статтю як:

Коржинська Т. Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки фахівців митної служби у вищих навчальних закладах Республіки Польща та України / Тетяна Коржинська // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 83–88.

Cite this article as:

Korzhynska T. Comparative Pedagogical Analysis of Professional Training of Specialists of Customs Service at Higher Education Institutions of the Republic of Poland and Ukraine, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 83–88.

УДК: 37.013+502.31

ГАЛИНА КОТЛЯРЧУК,

аспірант

(Україна, Київ, Інститут проблем виховання НАПН України)

HALYNA KOTLIARCHUK,

postgraduate student

(Ukraine, Kyiv, Institute of problems of education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine)

Взаємодія з природою та виховання в учнів дбайливого ставлення до неї у творчій спадщині В. Сухомлинського

The Mutual Relation in the Effective Cooperation between Natural Environment and Pupils' Attitude to it in the Creative Heritage of V. Sukhomlynskyi

У статті висвітлюються ідеї В. Сухомлинського щодо ефективної організації взаємодії з довкіллям учнів загальноосвітньої школи з метою виховання в них дбайливого ставлення до природи, які він реалізовував у своїй педагогічній діяльності в Павлівській середній школі. Охарактеризовано форми організації навчально-виховного процесу, а також засоби та методи, використані В. Сухомлинським для досягнення поставленої мети. З'ясовано, що ефективними у контексті зазначеної проблеми виявилися спеціально організовані уроки мислення на природі, систематичні пізнавальні прогулянки, навчальні екскурсії, обладнані у школі «живі куточки». Визначено, що взаємодія з довкіллям сприяє гармонійному розвитку зростаючої особистості, її становленню і самореалізації, формуванню у неї екологічної свідомості і культури, високих моральних якостей, зокрема, дбайливого ставлення до природи.

Ключові слова: природа, краса природи, навколишнє середовище, виховання, дбайливе ставлення.

Pedagogical experience of V. Sukhomlynskyi in achieving the nature's potential used for solving problems of modern education process acquires the special actuality on the modern stage of development of humanity.

The aim of the article is to expose the basic ideas of V. Sukhomlynskyi on effective organization of cooperating with nature the general school's students with the aim of education in them of careful attitude toward nature.

According to V. Sukhomlynskyi, nature is the determinative factor of self-realization student's personality and it effectively promotes him to harmonious development. For effective realization of

educator potential of natural environment he organized school outdoors, one that got the name «School of happiness». In the unusual educational establishment, he organized lessons in nature's lap, walks with students to the forest, in the field, on meadows.

In turn, intermingling with nature, in opinion of V. Sukhomlynskyi, is one of the fixed assets of forming the high moral qualities of personality in the process of which it learns to see and understand beauty of environment. Therefore, one way to develop in students the careful attitude toward nature, is setting in the class so called «living corner».

Close co-operating of students with nature has for an object to teach them not only to see and feel beauty of nature, bring up a mind and teach to talk brightly, accurately and beautifully, but also to bring up the careful, careful landlords of the Earth. Preparation of citizens with the high level of ecological knowledge, ecological consciousness and culture depends on that, how nature is known, as a man sees from little up, understands and feels it, as it is included in their life.

Among the forms of realization the educational potential of nature, V. Sukhomlynskyi mostly used excursions in nature, experiments for demonstration of natural processes and phenomena, lessons of thinking and work on nature.

Key words: *nature, beauty of nature, environment, education, careful attitude.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Оскільки у «Концепції екологічного виховання» зазначено, що «Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею!), повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України», то перед сучасною педагогікою постає проблема пошуку ефективних форм і методів для формування високого рівня екологічних знань, екологічної свідомості і культури [1, с. 20].

У контексті зазначеного, педагогічний досвід В. Сухомлинського в реалізації потенціалу природи для вирішення проблем сучасного виховного процесу набуває особливої актуальності, що підтверджується негативними тенденціями в суспільстві, які виявляються у споживацькому ставленні молоді до природи, відсутності проявів дбайливого ставлення до неї, поступовому загостренні екологічної кризи в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій... Ґрунтовні дослідження К. Юр'євої [2], З. Шевців [3], О. Сараєвої [4] та ін. дають змогу зробити висновок, що педагогічний досвід В. Сухомлинського щодо організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі має значний потенціал, який спрямований на формування всебічно розвиненої особистості. Аналіз наукових праць свідчить про те, його педагогічна спадщина стала предметом вивчення І. Беґа, А. Богуша, І. Зязюна, В. Кузя, Л. Орехової, Г. Свиридової, О. Сухомлинської, та ін. З метою розв'язання проблем, пов'язаних з навчанням, вихованням та управлінням у сучасній педагогіці цей процес продовжується.

Формулювання цілей статті... Розкрити основні ідеї В. Сухомлинського щодо ефективної організації взаємодії з природою учнів загальноосвітньої школи з метою виховання в них дбайливого ставлення до природи.

Виклад основного матеріалу... На думку В. Сухомлинського, природа є визначальним чинником становлення й самореалізації особистості учня, ефективно сприяє його гармонійному розвитку: «Природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався біля джерела думки – серед наочних образів, і насамперед серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на «обробку» інформації про цей образ» [5, с. 34].

Для ефективної реалізації виховного потенціалу природного навколишнього середовища В. Сухомлинський організував школу під відкритим небом, яка дістала назву «Школа радості». У своєму незвичному навчальному закладі він організовував уроки на лоні природи, прогулянки з учнями до лісу, у поле, на луки, під час яких вихованці ходили босоніж, на повні груди вдихали цілющі пахощі повітря, спостерігали за природою та милувалися її неповторною красою.

Зокрема, В. Сухомлинський писав у своїй книзі «Серце віддаю дітям»: «Я прагнув, щоб перш ніж відкрити книгу, прочитати за складами перше слово, діти прочитали сторінки найкращої у світі книги – книги природи» [5, с. 33]. Тому свої уроки мислення (так називалися походи з учнями на природу) він починав із спостережень за навколишнім світом, із своєрідного спілкування з природою, яке давало змогу дитині накопичувати чуттєві враження та прагнув відкрити перед своїми вихованцями «чудовий світ в живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, в казці та грі, в особистій творчості, в красі, що надихає її серце, в прагненні робити добро людям» [5, с. 32].

У контексті зазначеного В.О. Сухомлинський вказував на те, що саме у підлітковому віці людина найбільше потребує тонкості глибини, емоційно-естетичної виразності сприйняття навколишнього світу, оскільки пізнання наукових істин і закономірностей вимагають

облагородження думок почуттями. А краса природи якраз і є одним із джерел цього облагородження, бо й джерелом думки, пізнання, відкриття істини для підлітка теж є світ природи. Тому в середній школі В.О. Сухомлинський продовжував проводити зі своїми учнями уроки мислення на природі в різні пори року, відповідно до поставленої мети. Однак, він зазначав, що з віком його вихованці стали по-новому сприймати красу оточуючого світу, яка пробудила в них інтелектуальні сили, загострила допитливість. У молодшому шкільному віці побачені природні явища відбивалися у свідомості учнів прекрасною казкою, а у підлітковому віці пізнання природи і її краси осявалось тепер мудрістю думки. На перший план виступила допитлива думка, і, чим глибшим було естетичне сприймання, тим сильнішим був її політ, тим більше підліток прагнув охопити своїм мисленням поглядом [5].

У свою чергу, спілкування з природою, на думку В. Сухомлинського, є одним із основних засобів формування високих моральних якостей особистості в процесі якого вона вчиться бачити та розуміти красу навколишнього середовища, яка є «кров'ю і плоттю людяності, добрих почуттів, сердечних стосунків» та дбати про нього [5, с. 38]. Тому, одним із шляхів виховання в учнів дбайливого ставлення до природи стала організація в класі «живого куточка», в який діти приносили спочатку поранених птахів, а згодом і тварин та самостійно здійснювали догляд за ними. Процес турботи за слабкими та пораненими підопічними пробудили навіть у байдужих серцях добрі почуття – ласку, співчуття, бажання дбати і оберігати.

Зокрема, В. Сухомлинський наголошував на безперервності і систематичності використання природи як джерела добра у вихованні підростаючого покоління, оскільки її краса «...відіграє велику роль у вихованні духовного благородства» [5, с. 539]. На своїх уроках мислення він прагнув так виховати своїх учнів, щоб спілкування з природою стало їхньою естетичною потребою, без якої вони не уявляли б свого існування, вбачаючи своє виховне завдання в тому, щоб емоційно-естетичні багатства, здобуті в процесі спілкування з природою в роки дитинства, в підлітковому віці входили в духовне життя як одна з найглибших людських потреб, щоб пізнання краси природи глибше, ніж у дитинстві, сприяло пізнанню красивого, високого в самому собі, утвердженню людської гідності [5].

Тісна взаємодія учнів з природою має на меті навчити їх не лише бачити і відчувати красу природи, виховувати розум і учини говорити яскраво, точно і красиво, а й виховати турботливих, дбайливих господарів своєї землі. У контексті зазначеного В. Сухомлинський радив виховувати в учнів погляд на природу як на народне багатство, що передається з покоління в покоління, цінність якого не можна зіставити ні з якими іншими цінностями. Найбільшою турботою вчителів має стати те, щоб учні не ставилися до природних багатств як до чогось чужого, навпаки, кожен з них має бачити у всенародних багатствах, щось своє, яке стосується особисто його, його сім'ї, і розуміти, що природні цінності не невичерпні і не безмежні.

Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури залежить від того, як пізнається природа, як людина з дитинства бачить, розуміє і відчуває її, як вона входить до її життя. Залишатися вірним сином природи під час активного впливу на неї, по-синівському бережно ставитися до навколишнього середовища – таку позицію слід вчителям виховувати в учнів в процесі їхньої взаємодії з природою. У своїх працях В. Сухомлинський наголошував, що важливим виховним завданням є те, щоб учні, бачачи і розуміючи свою єдність з природою, переживали турботу і тривогу про збереження і примноження природних багатств, усвідомили, що природа – це їхній дім, і, якщо вони будуть безтурботними марнотратцями, то зруйнують його, тому байдужість до природи є байдужістю до власної долі. Думка про дбайливе і вдячне ставлення до природи особливо хвилюючою і виразною стає тоді, коли учні бачать плоди землі, замислюються над тим, якою ціною вони дістаються, як треба оберігати джерело, з якого ми п'ємо. В учнів, які пережили здивування від розуміння єдності людини і природи, від видовища мертвої природи, пробуджується почуття громадянської тривоги і усвідомлення того, що так не повинно бути, що про навколишнє середовище необхідно дбати усім та завжди, щоб уникнути екологічної катастрофи в майбутньому.

Досліджуючи творчий доробок В. Сухомлинського, ми дійшли висновку, що основними засобами виховного впливу на учнів він вважав дбайливе, чуйне, гуманне, уважне ставлення вчителя до природи і учня, як до її невід'ємної частини, пробудження його природної дитячої допитливості за допомогою слова і організації спостережень у природі, активне використання у виховному змісті усної народної творчості та розвиток творчих здібностей учнів.

Серед форм реалізації виховного потенціалу природи В. Сухомлинський найчастіше використовував:

- пізнавальні екскурсії з метою ознайомлення учнів з навколишньою природою;
- досліді для демонстрації природних процесів і явищ;
- уроки мислення та творчості на природі.

Для забезпечення всебічного розвитку зростаючої особистості у своїй роботі В. Сухомлинський використовував такі методи:

- виконання практичних робіт у школі, теплиці, на дослідних ділянках, завдання практичного характеру для домашньої роботи;
- демонстрація природних наочних посібників під час вивчення усіх навчальних курсів;
- самостійні спостереження учнів за живими об'єктами у природі й «живому куточку» школи та вдома;
- бесіди з дітьми про природу, її красу, значення та дбайливе ставлення до неї.

Висновки... Проведений аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського свідчить про те, що він багато уваги у своїй практиці приділяв реалізації потенціалу природи для виховання свідомого дбайливого ставлення учнів до довкілля за допомогою спеціально організованих уроків мислення, систематичних пізнавальних прогулянок, навчальних екскурсій, «живі куточки». Своєрідністю реалізації виховних цілей у В. Сухомлинського було те, що він зосереджував свою увагу на соціальному значенні використаних засобів і методів, поєднував екологічний, етико-естетичний, трудовий і громадянський напрями виховання.

До перспективних напрямів досліджень відносимо подальше вивчення і використання у сучасному навчальному процесі педагогічної спадщини В. Сухомлинського для реалізації мети виховання підростаючого покоління у загальноосвітній школі.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Концепція екологічної освіти України. Затверджена рішенням колегії МОН України, протокол №13/6-19 від 20.12.2001 р. // Директор школи. – 2002. – Квітень. – №16. с. 20-29. / *Kontseptsiiia ekolohichnoi osvity Ukrainy. Zatverdzhena rishenniam kolehii MON Ukrainy, protokol №13/6-19 vid 20.12.2001 r. (The concept of environmental education in Ukraine)*, Dyrektor shkoly, 2002, №16, pp. 20-29. [in Ukrainian].
2. Юр'єва К. А. Естетична культура вчителя у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / К. А. Юр'єва. – К., 1993. – 24 с. / Yurieva K.A. *Estetychna kultura vchytelia u pedahohichnii spadshchyni V.O.Sukhomlynskoho (An aesthetic culture of teacher in the pedagogical heritage of V. Sukhomlynsky)*, Kharkiv, 1993, 24 p. [in Ukrainian].
3. Шевців З. М. Виховання в учнів бережливого ставлення до природи у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / З. М. Шевців. – К., 1994. – 144 с. / Shevtsiv Z. M. *Vykhovannia v uchniv berezhlyvoho stavlennia do pryrody u pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho (Developing in the students the lean attitude toward nature in the pedagogical heritage of V. Sukhomlynskyi)*, Kyiv, 1994, 144 p. [in Ukrainian].
4. Сараєва О. В. Педагогічна система В.О. Сухомлинського в науковому доробку вітчизняних учених: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / О. В. Сараєва. – Херсон, 2007. – 250 с. / Saraieva O. V. *Pedahohichna systema V.O.S ukhomlynskoho v naukovomu dorobku vitchyznianskykh uchenykh (Pedagogical system V. Sukhomlynskyi in scientific work of home scientists)*, Kherson, 2007, 250 p. [in Ukrainian].
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К., Радянська школа, 1977. – 670 с. / Sukhomlynskyi V. O. *Vybrani tvory: V 5-ty t. T. 3. Sertse viddaiu ditiam. Narodzhennia hromadianyna. Lysty do syna. (Chosen works: in 5 volumes, volume 3 «I Give my Heart to the Children», «Birth of citizen», «Letters to the son»)*, Kyiv, 1977, 670 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «28» квітня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «12» травня 2016 р

Рецензенти:

Пустовіт Г. – доктор педагогічних наук, професор

Ящук І. – доктор педагогічних наук, професор

Котлярчук Галина – аспірант Інституту проблем виховання НАПН України e-mail: galinakotljarchuk@gmail.ru

Kotliarchuk Halyna – postgraduate student of Institute of problems of education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, e-mail: galinakotljarchuk@mail.ru

Цитуйте цю статтю як:

Котлярчук Г. Взаємодія з природою та виховання в учнів дбайливого ставлення до неї у творчій спадщині В. Сухомлинського / Галина Котлярчук // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 88–91.

Cite this article as:

Kotliarchuk H. The Mutual Relation in the Effective Cooperation between Natural Environment and Pupils' Attitude to it in the Creative Heritage of V. Sukhomlynskyi, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 88–91.